

van de paganistische wetenschap brak, maar zonder er principieel een andere ontwikkeling der wetenschap voor in plaats te stellen.³⁾ Straf voor dit verzuim was het, na tien eeuwen van vergetelheid en ballingschap, terugkeeren der eerst verdrongene heidensche wetenschap in het Humanisme; en de Reformatie, die met deze eereherstelling saâmviel, miste het scherpe oog, om in te zien, dat allerminst de Renaissance haar van de plicht, om zelve aan een eigen tempel der wetenschap de hand te slaan, onthief. Voor de Theologie waakte ze, maar alle andere wetenschap liet ze aan de „kinderen der wereld” over, en op het stuk der alles saâmvattende wetenschap, d. i. der wijsbegeerte, bepaalde ze zich tot incidenteele afwering en een vaak speelziek schermutselen.⁴⁾ Zoo liet ze de baan vrij, en toen nu de ongenoegzaamheid der aloude wetenschap voor onze tijden, ook door de mannen der Rede steeds helderder werd ingezien, is ten laatste Kant opgestaan, om met majestueuze denkkraacht en ongeëvenaarde scherpste van critiek, geheel buiten de Christelijke Openbaring om, den grond te leggen voor een nieuwen tempel der wetenschap, waaraan Fichte en Hegel, Herbart en Schopenhauer en wie niet al, een iegelijk op zijne wijze hebben voortgebouwd. — Al spoedig hebben de Christen-denkers de hooge beteekenis hiervan gevoeld, en toen heeft zich hetzelfde proces herhaald, dat in de eerste eeuwen onzer jaartelling was gezien. Eerst trok men zich methodistisch in practische seminariën, ter veiligstelling van de Theologie, terug; en toen ondernamen, onder Schleiermachers auspiciën, nogmaals datzelfde pogen, dat aan Origenes en zijn medestanders zoo jammerlijk mislukt was, om namelijk het Christendom met eene van de Rede uitgaande Wijsbegeerte te verzoenen; wat men de ethische richting in al haar schakeeringen noemt, geeft voor dit laatste streven het wachtwoord aan onzen tijd. Toch kon dit pogen, zoo min nu, als in de dagen der Gnostieken en Neoplatonici, gelukken.⁵⁾ Het feit is eenmaal onloochenbaar, dat, hoe Fichte en vooral Schelling ook met Christelijke termen speelden, de nieuwere philosophie rechtstreeks op leegplundering van het Christelijk bewustzijn uitloopt. In het Pantheïsme klopt voor heel deze philosophie de bezielende ader, en aan den Christelijken Theïst laat ze geen plek voor het hol van zijn voet.⁶⁾ Stoeien of onderhandelen met deze denkrichting is voor Christen-denkers dan ook niets dan doelloos naïeve krachtsverspilling, en aan hem die zijn gelooven en zijn weten niet als vuur en water naast elkander wil laten liggen, blijft dus (wijl wetenschap ons even onmisbaar